

Валентина Воронкова

Запорізька державна інженерна академія, Запоріжжя, Україна
valentina-voronkova@yandex.ru

ФОРМУВАННЯ ОБРАЗУ «Я» ТА ВИБІР ЛЮДИНОЮ САМОЇ СЕБЕ В УМОВАХ ПЛИННОСТІ ЛЮДСЬКОГО БУТТЯ ЯК ПРОБЛЕМА ФІЛОСОФСЬКОЇ РЕФЛЕКСІЇ

В кінці ХХ – на початку ХХІ століття світ втрачає якість своєї монолітності, стає мінливим, складним і суперечливим, тому людині все складніше виробити для себе стійку систему переконань, мотивів, норм. Незахищеним стає як людина, так і сам соціум, який виступає розірваним, амбівалентним, поліфуркаційним.

Ще М. Шелер відмічав у ХХ столітті, що цей світ є цілком «проблематичним» для самої людини, так як людина повинна знайти вибір самої себе в умовах плинності людського буття, особливо коли задає питання про смисл свого буття, відмінність себе від собі подібних [1]. Тому сократівський лозунг «пізнай самого себе» залишається актуальним для усіх часів. Лише замислюючись над цими вічними проблемами, людина стає людиною, вирішує питання про те, щоб не перетворитися на «річ»,

намагається «зростися» зі своєю соціальною роллю, намагається проблематизувати для себе світ, в якому вона живе, тому що «людина – це не тільки міра цього буття», але і його перетворення.

Саме філософія людини передвизначає різні системи цінностей людини і виробляє «філософський образ людяності», а сам вибір залишає за людиною. Філософія як «техніка чи технологія» дискурсу про людину дає шанс стати тим, ким вона хоче, тільки цей шанс слід не пропустити, щоб те, чим хоче стати людина, «не просіялося через сито», а філософія як смисложиттєва технологія буття перетворилася на форму особистісного вибору. В онтологічному плані людина, реалізуючи своє «Я», суб'єкт зростає, розповсюджуючи свій вплив, а у противному випадку віддає цей аналіз і душевну роботу іншому і стає знаряддям чужого впливу, відчуває дисонансну несумісність з собою. Для того, щоб мати уявлення про себе і свою сутність, людина повинна переживати себе у своєму дійсному досвіді як творіння, яке, усвідомлюючи свою радикальну недостатність, намагається дійти до цілісності свого існування. У цьому устремлінні «Я» долає самого себе і вступає в діалог і процес спілкування з іншими, формуючи свою сутність та виявляючи свої іманентні сили, тому що діалог передбачає саму-по-собі істоту, яка перетворюється на особистість.

Говорити про особистість, яка живе в мінливому, складному кризовому і суперечливому середовищі, – це говорити про людину, яка хоче стати цілісною, для чого необхідно оволодіти своєю самістю, оволодіти буттям для себе, тому завдяки виявленню свого «Я» людина стає цілісною особистістю. Усі особистісні дії повинні бути занурені у самість, унікальність і незамінність, тому що те, що відбувається у душі людини виробляється завдяки філософській рефлексії і підтримці зі сторони іншого.

Від психологічної рефлексії «Я» ми переходимо до онтологічної рефлексії, яка знає, ким вона хоче стати в соціально-культурно-онтологічній еволюції. Людина є одночасно тілесною, живою, чуттєвою і раціональною істотою, яка прагне свободи і свого вибору, тому що «Я» і є свободою, яке має доступ до царства духу і з допомогою духу народжується до вільного життя. Людина прагне цілісності свого існування і хоче захистити себе від онтологічної самотності, життя у подвійному світі, який знаходиться у ньому самому – це природа і культура. М. Шелер висунув п'ять ідеальних типів філософського сприйняття людиною самої себе (феномен ідеального типу людини), яка складає простір вибору самого себе:

- 1) ідея релігійної віри як сутності людини;
- 2) тип *Homo Sapiens*, людини як носія розуму, логосу, свідомості, духу, знання, які звеличують людину, стають тотожними моралі і культури;
- 3) уявлення про людину як «*Homo Faber*» – «людина працююча», яка розвиває здібності до мислення і креативної праці;
- 4) людина, яка знаходиться в опозиції до всіх попередніх типів людини, так як являє собою неминучу деградацію людини, у розвитку якої природне змінюється штучним, організм стає бездушним механізмом;
- 5) погляд людини на саму себе як вільну, духовно-моральну істоту.

У всіх п'яти типах людини головне – це зрозуміти субстанцію людини як прогресивну картину світу, чи регресивну [1]. Особистість як соціальна система і зміст свого «Я» представляє собою соціальну систему, в якій реалізується «Я», світ соціальних відносин, які постійно розширюються в ході формування цінностей, тому особистість – це система соціальної поведінки і діяльності, яка в узагальнюючому вигляді представляє суть наступних компонентів: 1) самоідентичності з собою; 2) інтенціональності; 3) інтеріоризації зовнішнього «Я»; 4) вироблення свого образу «Я»; 5) пошуки свого смислу життя.

До найважливіших структур особистості слід віднести: пам'ять, культуру, діяльність, завдяки яким відбувається формування особистості в тій чи іншій соціокультурній системі. Індивідуальність як специфічно-неповторна своєрідність індивіда у філософському дискурсі виступає як максима плюральності психоіндивідуальних якостей особистості [2]. Індивідуальність людини є джерелом плюральності образів реальності, у тому числі і уявлень про людську природу. Індивід намагається знайти чи сконструювати смисл свого «Я», долаючи стани регресії і виробляючи дійсно людську сутність у поліпроєкціях людського «Я».

Людська особистість є сукупністю складних багаторівневих систем: сенсорних, пов'язаних з відчуттям; моторних, пов'язаних з рухом; когнітивних, пов'язаних з пізнанням і творчістю; афективних, пов'язаних з емоціями; стильових, пов'язаних зі стилем життя; ціннісних, пов'язаних з цінностями. Завдання сенсорної і моторної системи – кодування і декодування інформації; завдання когнітивної та афективної систем – навчання та адаптація індивіда; завдання стильової і ціннісної систем – направленість на функціонування всіх інших систем, яка відіграє головну роль у формуванні системи ціннісних орієнтацій. Взаємодія афективної і ціннісної систем породжує стилі життя і виробляє образ свого «Я» (психологічний конструкт), що складається з усіх вище перерахованих систем і підсистем, що впливають на формування образу «Я».

Тому особистість є цілеспрямованою системою, найважливішою інтегративною метою якої є вироблення особистісного смислу, в основі якої реалізація своєї душі, своєї самості, яка представляє як унікально-неповторне, індивідуальне утворення, характеристикою якого є одиничне у контексті всього ансамблю загального в людських відносин. Бути людиною – це значить шукати смисл свого життя індивідуально, який «завжди може бути знайдений» (В. Франкл). Людина створює цілу сукупність образів свого «Я», кожний з яких визначається своїм стилем і цінностями. Тому людина повинна відповісти сама собі на три питання:

1) Який світ, у якому я живу?. Відповідь на це питання визначає світогляд людини.

2) Як я повинен (на) жити, щоб моє життя відповідало моїм цінностям і потреbam? Відповідь на це питання визначає стиль життя.

3) Якими цінностями я повинен (на) керуватися, щоб моє життя відповідало образу мого «Я». На це питання відповідає ціннісна система особистості.

Якщо людина знайде відповіді для самої себе на ці три питання, то вона буде являти цілісну систему, нерозривно пов'язану з оточуючим світом. Не випадково людина являє собою систему, у якій зіштовхуються генетичний і культурний коди, причому між ними виникає багато переплетінь, взаємосуперечностей і навіть конфліктів, тому кожна людина повинна знайти коди від цих світів і віднайти свою багатовимірність, щоб подолати одновимірний світ ерзац-цінностей і віднайти справжні цінності, що роблять цей світ і людину людиною, а саме тому слід перейти до «краси відносин, діяльності і самого себе».

У західній цивілізації виник екзистенційний вакуум, так як відбулася деструкція цінностей та особистісних установок, що складають суть феномена дегуманізації, в основі якого «володіння людиною» предметами (людина як річ), що виникло в результаті деструкції цінностей та етично-естетичних установок, а не володіння собою (як особистістю). Дефіцит людяності, відсутність теплоти у міжлюдських стосунках, поява звичних для мільйонів відносин – душевної депресії, самотності, почуття безнадійності, екзистенційного вакууму розвивалось у контексті заповнення буття іншими негуманними відносинами – участю у злочинних організаціях, наркоманії, моральній руйнації особистості, корупції чиновників. В основі цих згубних комплексів лежить почуття безсилля, ізоляції індивідів, власної неспроможності змінити цей світ. Руйнація як соціуму, так і особистості – це результат екзистенційного вибору деяких людей, що йдуть по шляху зла.

Е. Фромм виділяє психологічні механізми, які створюють основу типів орієнтації людини – мазохістського, садистського, деструктивного, конформістського. Створивши надприродний світ, людина стала втрачати природні корені і створила світ артефактів: природа виявилася розірваною, людина відчужена від влади, всі сфери діяльності виявились механізованими, глибока самореалізація людського «Я» замінилась ілюзорним фіктивним самозадоволенням. Тому Е. Фромм не випадково відмітив, що ми стоїмо перед загрозою серйозної кризи сучасної людини, яка живе в механізованому світі і стає його частиною [3]. Не випадково на початку XXI століття виникли явища – фрустрації, самообману, деперсоналізації, аномії (безнормності), невротичного розузгодження, наявності псевдокультури і антикультури, морального вакууму, душевної дисгармонії, кризи екзистенційного існування. Щоб перемогти всі ці негативні загрози, людина повинна стати собою, господарем своєї долі, самовизначитися в умовах кризового буття, сприяти перетворенню як мислення, так і буття.

Глибока самооцінка людиною самої себе – це самооцінка своїх можливостей і свого місця у цьому світі, основа подальшого прогресу людини і суспільства, пошуки альтернатив техніцистської цивілізації і переведення її на рейки гуманності, духовності, саморозвитку особистості, в основі якої субстанція людського «Я» та взаємодія самоідентичності,

інтенціональності та інтеріоризації, що зливаються в одне ціле і сприяють формуванню цілісності особистості [4].

Список використаних джерел

1. Bazaluk O., Blazhevich T. Cosmic Education : Formation of a Planetary and Cosmic Personality. / «Philosophy and Cosmology», Vol. 12. – Kiev : ISPC, 2013. – P. 147–160.

2. Voronkova Valentina. The Formation of the Concept of Noosphere Development of Modern Society in the Conditions of Information Society / «Philosophy and Cosmology», Vol. 16. – Kyiv : ISPC, 2016. – P. 179–191.

3. Voronkova Valentina, Maksimenyuk Marina, Nikitenko Vitalina. Humanistic Management in the Context of Philosophic Anthropology : Human Dimension / «Intellectual Archive», Vol. 5, No. 1. – Ontario, Kanada, 2016. – P. 37–48.

4. Олексенко Р. И., Молодыченко В. В., Тараненко Г. Г. Аксиодуховная составляющая в становлении и гармонизации социокультурного бытия человека / Р. И. Олексенко, В. В. Молодыченко, Г. Г. Тараненко / Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії : зб. наук. пр. – Запоріжжя : Вид-во ЗДІА, 2016. – Вип. 65.